

« ONWETTIGE UITOEFENING VAN DE GENEESKUNDE »
IN HET BELGISCHE RECHT

Dierk VERBIEST

1. **Geneeskunde** is een begrip dat meer inhoudt dan de praktijk van onze huisdokter. Het voorwerp van de geneeskunde kan ruwweg worden omschreven als het bewaren en herstellen van de gezondheid van de mens, een activiteit uitgeoefend door geneesheren, apothekers, tandartsen, vroedvrouwen, drogisten en verplegend personeel (1).

De onderhavige beschouwingen zijn enkel gewijd aan de uitoefening van het geneesherenberoep ('médecin'), door personen die niet in het bezit zijn van een of ander medisch diploma. Bovendien zal enkel aandacht worden besteed aan de bestanddelen van het misdrijf, niet aan de bestraffing.

I - HET MISDRIJF IN DE WET

2. Onze wetgeving over onwettige uitoefening van de geneeskunde gaat terug tot de Hollandse tijd : artikel 18 van de wet van 12 maart 1818 beteugelt dit misdrijf, gepleegd door personen die geen enkel wettelijk diploma bezitten dat hen toelaat een tak van de geneeskunde te beoefenen.

« Toutes personnes non qualifiées qui exerceront quelque branche que ce soit de guérir encourront pour la première fois une amende de vingt-cinq à cent florins avec confiscation de leur médicaments ;

(1) GROSEMANS, 'Considérations sur l'exercice illégal de l'art de guérir', *R.D.P.* 1954-56, blz. 159.

l'amende sera double en cas de récidive ; pour une troisième contravention, le délinquant sera puni d'un emprisonnement de quinze jours à six mois» (2).

3. De interpretatieve wet van 27 maart 1853 geeft enige uitleg over het begrip 'art de guérir' : (Article unique) L'article 18 de la loi du 12 mars 1818 est interprété de la manière suivante : «Il y a exercice illégal d'une branche de l'art de guérir lorsque, habituellement, une personne non qualifiée, en examinant ou en visitant des malades remet ou prescrit un remède pour guérir certaines maladies, indique la manière de l'employer, soit qu'elle agisse dans un but de spéculation ou de charité, soit qu'elle prenne ou non le titre de docteur' (3).

4. Het K.B. 78 van 10 november 1967 coördineert en preciseert de vroegere bepalingen i.v.m. de beoefening van de geneeskunde, waarvan de twee bovengenoemde wetten vrijwel steeds de basis vormen (4).

In dit vrij recente K.B. is voor ons § 1 in artikel 2 van belang : «§ 1. Niemand mag de geneeskunde uitoefenen die niet het wettelijk diploma bezit van doctor in de genees-, heel- en verloskunde, dat werd behaald in overeenstemming met de wetgeving op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens, of die wettelijk ervan vrijgesteld is, en die bovendien de voorwaarden (5) gesteld bij artikel 7, § 1 of § 2, niet vervult.

Wordt beschouwd als onwettige uitoefening van de geneeskunde, het gewoonlijk verrichten door een persoon die het geheel van voorwaarden, gesteld bij lid 1 van deze paragraaf, niet vervult, van elke handeling die tot doel heeft of wordt voorgesteld tot doel te hebben, bij een menselijk wezen, tenzij het onderzoeken van de gezondheidstoestand, hetzij het opsporen van ziekten of gebrekkigheden, hetzij het stellen van een diagnose, het instellen of uitvoeren van een behandeling van een fysische of psychische, werkelijke of vermeende pathologische toestand, hetzij de inenting. De Koning kan, overeenkomstig de bepalingen van artikel 46 (6) de handelingen bedoeld bij vorig lid, nader bepalen».

(2) *Staatsblad* 1818, nr. XVI.

(3) *Belg. Staatsbl.* van 31 maart 1853.

(4) *Belg. Staatsbl.* van 14 november 1967.

(5) Voorwaarden i.v.m. het viseren van de titel door de Orde der Geneesheren.

(6) In dit artikel wordt gesteld bij welke procedure die besluiten worden genomen.

II - CONTROVERSEN ROND HET BEGRIP

a. De wet van 12 maart 1818.

5. Het doel van deze wet was niet een monopolie te verzekeren aan bepaalde personen, die de geneeskunde met erkende bekwaamheid uitoefenen doch «den heilzamen invloed daarvan op het leven en de gezondheid onzer onderdanen te bevorderen...» (toelichting in Staatsblad 1818, nr. XVI). Een volstrekt onschadelijke behandeling kan inderdaad een gevaar zijn voor de gezondheid, daar zij het tijdig en oordeelkundig ingrijpen van een bekwaam geneesheer kan verhinderen (7).

6. De wet van 1818 verklaart niet waarin 'art de guérir' juist bestaat en laat het dus over aan de rechtbanken om te bepalen of een daad dient beschouwd te worden als dusdanig. Zo werd de wet toepasselijk verklaard op een persoon, die door geschriften onder het publiek te verspreiden bekend maakt een middel te hebben gevonden voor alle geneeslijke ziekten, de manier aanduidt waarop men ervan gebruik moet maken, en een plaats opgeeft waar men het zich kan aanschaffen voor een bepaalde prijs (8).

Het voorschrijven van water, in bepaalde dosissen toe te dienen, moet ook als een inbreuk op de wet worden beschouwd, omdat dit een daad van geneeskunde is (9).

Een pedicure, die in dagbladen verkondigt dat hij iets heeft uitgevonden om zonder pijn eksterogen te genezen, oefent een tak van de geneeskunde uit (10).

De wet moet ook worden toegepast wanneer men, zelfs, kosteloos, een gekende zalf verspreidt (het betrof hier een zekere 'pommade dite de Madame Cherer), indien deze verspreiding wordt voorafgegaan door bezoek van de zieken en tevens bepaalde voorschriften insluit (11). Heel waarschijnlijk zijn deze laatste twee voorwaarden niet eens vereist voor het misdrijf, gelet op het doel van de wet (zie boven, nr. 5).

b. De wet van 27 maart 1853.

7. Deze bescheiden interpretatieve wet verhielp de onduidelijkheid van het begrip 'onwettige uitoefening van de geneeskunde' niet. Het doel van deze wet was niet in de eerste plaats het begrip

(7) *Corr. Gent*, 6° k, 13 nov. 1954, *R.W.* 1954-55, kol. 986.

(8) *Brux.*, 17 juni 1826, *Pas.* 1826, 204.

(9) *Liège*, 21 jan. 1842, *Pas.* 1842, II, 131.

(10) *Antw.*, 17 dec. 1845, *B.J.*, 1846, 500.

(11) *Gent*, 13 febr. 1851, *B.J.*, 1851, 300.

'geneeskunde' definiëren, maar enkel een antwoord te geven op de vragen of het voor het misdrijf nodig was de titel van 'geneesheer' te misbruiken en of de kosteloosheid van de zorgen aan de daad van geneeskunde zijn strafbaar karakter ontnam.

Indien deze wet dan al enkele gevallen vermeldde, die duidelijk onder 'onwettige uitoefening van de geneeskunde' thuishoorden, kon men daaruit toch bezwaarlijk a contrario besluiten dat andere procédés of middelen géén aanleiding konden geven tot het schenden van de wet (12). Daar het voorschrift van de wet slechts een exemplatieve waarde had, kwam het de hoven en rechtbanken toe elk geval afzonderlijk te onderzoeken (13).

8. Een vraag die de wet ook onbeantwoord liet, was of de medische behandeling effect moest hebben om als een onwettige daad te worden beschouwd, wanneer ze door een onbevoegde was opgelegd of uitgevoerd. De rechtspraak antwoordde ontkennend. Het blijkt zonder belang te zijn of de methode enig nut kan opleveren voor de genezing, vermits het misdrijf bestaat in het onwettige en niet in het nutteloze of ondoelmatige van de behandeling (14). Het is ook om het even of de beklaagde een genezende macht heeft en of het uitoefenen van die macht een weldoend of schadelijk gevolg heeft gehad (15).

Of een daad van geneeskunde een direct of indirect contact tussen genezer en zieke impliceert, vinden we ook niet in de wet. Praten of publiceren over een ziekte is echter geen uitoefening van geneeskunde (16). Men kan zich echter de vraag stellen of een bepaalde informatie - misschien als een indirect contact te beschouwen - het publiek niet van de dokter weg kan houden.

c. Het K.B. van 10 nov. 1967.

9. Men moet toegeven dat het misdrijf nauwelijks gedefinieerd was in de wet totdat het K.B. verscheen, en enkel de rechtspraak het gedurende honderd jaar mogelijk heeft gemaakt de bestanddelen ervan te bepalen (17). Uit de definitie, in het K.B. gegeven, kan men opmaken, dat ze zowat gebleven zijn zoals zij in de rechtspraak voorheen geëxpliciteerd waren.

Het misdrijf impliceert namelijk - volgens het K.B. -

a. stellen van daden van geneeskunde

(12) MEERT - VAN DE PUT, 'Psychothérapie et art de guérir', *R.D.P.* 1968-69, blz. 657.

(13) *Corr. Charleroi*, 7e k, 9 juni 1965, *J.T.*, blz. 603.

(14) *Corr. Antw.*, 9e k, 1 juni 1955, *R.W.*, 1955-56, kol. 410.

(15) *Brux.*, 9e k, 11 maart 1950, *J.T.*, blz. 526.

(16) TROUSSE, 'La magie et les sortilèges dans le droit pénal d'autrefois et d'aujourd'hui', *R.D.P.* 1955-56, blz. 575.

(17) RIJCKMANS - MEERT - VAN DE PUT, 'Les récents arrêtés en matière d'art de guérir', *Brux.*, Larcier 1968, blz. 6.

- b. de afwezigheid van het vereiste diploma bij diegene die de daad stelt
 - c. het 'gewoonlijk' verrichten (18).
- Deze elementen worden ook in de rechtspraak teruggevonden.

§ 1. Daden van geneeskunde

10. In het K.B. worden deze omschreven als het onderzoek van de gezondheidstoestand, het opsporen van ziekten en gebrekkigheden, het stellen van een diagnose, het instellen of uitvoeren van een behandeling van een fysische of psychische, werkelijke of vermeende pathologische toestand en inenting.

Uit rechtsleer en rechtspraak blijkt dat het niet nodig is dat de beklagde een middel heeft toegediend of voorgeschreven, de manier om het te gebruiken heeft aangeduid of een diagnose heeft gesteld, zelfs niet dat hij de zieke bezocht of onderzocht heeft. Rectale aanrakingen, darmspoeling zonder aanwezigheid van een geneesheer en het voorschrijven van geneesmiddelen langs een tussenpersoon, zijn daden van geneeskunde (19). Elektrische bestralingen kunnen ook onder toepassing van de wet vallen, evenals injecties (20). Diagnose is geen noodzakelijk bestanddeel van het misdrijf. En vermits de geautoriseerde geneeskunde niet steeds haar toevlucht neemt tot het voorschrijven van geneesmiddelen, kan er onwettige uitoefening van de geneeskunde zijn zelfs indien door de beklagde nooit medicamenten werden voorgeschreven (21). De geregelde praktijk na onderzoek en diagnose van elektrische massage op hoge frequentie, evenals van ionisaties op lage frequentie is uitoefenen van geneeskunde (22).

Een pittoresk geval is wel dit van een man die kruiden verkocht tegen reuma en lamheid, thee tegen maagpijn. Na enige tijd begon hij zijn patiënten ook te masseren en tenslotte behandelde hij jonge meisjes tegen het uitblijven van hun maandstonden... Het vonnis bepaalde dat het aanhoren van de klachten van een patiënt over welke ongesteldheid ook, gevolgd door ondervraging, bepaling van oorzaken, aanraden van een geneesmiddel of toepassing van een bepaalde behandeling met de bedoeling de genezing te bevorderen of de oorzaak van de ongesteldheid weg te nemen, moeilijk anders kan worden beschouwd dan als uitoefening van de geneeskunde ; daarbij is zonder belang of de toegediende middelen enkelvoudige substanties, kruiden of zelfs gewoon water zijn (23).

(18) RIJCKMANS - MEERT - VAN DE PUT, *o.c.*, blz. 15.

(19) Cass. 26 maart 1928, *Pas.* I, 125.

(20) Corr. rb. Antw., 9^e k, 27 juni 1936, *R.W.* 1936-37, kol. 949.

(21) Corr. rb. Antw., 9^e k, 1 juni 1955, *R.W.* 1955-56, kol. 410.

(22) Corr. Nivelles, *Rec. jur. T.A. Niz.*, blz. 111.

(23) Corr. rb. Gent, 6e k, 13 nov. 1954, *R.W.* 1954-55, kol. 986.

11. In de memorie van toelichting bij de wet van 30.5.1892 op de hypnose en haar medische toepassing, door minister van Justitie Lejeune naar voor gebracht op aanvraag van de Koninklijke Academie voor geneeskunde, lezen we dat hypnose een procédé van medische anesthesie is en tot de therapieën moet worden gerekend, zodat degene die zonder wettelijk diploma te bezitten hypnose gebruikt bij de behandeling van zieken, de geneeskunde uitoefent en wel in strijd met de wet van 12 maart 1818 (24).

12. Bijzonder problematisch is het voorkomen van allerlei praktijken die men soms 'paranormaal' noemt. Veelal is de mogelijke optredende kracht louter de suggestie. Maar suggestie is een veelvuldig gebruikte therapie in de medische wetenschap, waarvan de doeltreffendheid in zekere gevallen niet gelochend kan worden, zodat zij een vorm van geneeskunde kan zijn, wanneer zij aangewend wordt als behandeling van zieken (25).

Toch hebben de vervolgingen niet steeds tot een veroordeling geleid van deze 'speciaal begaafden'. De rechters zijn soms onder de indruk gekomen van de aard van de gebruikte middelen, van de eerlijkheid van de genezers en van de lofbetuigingen van hun 'cliënteel' (26).

In de rechtspraak vinden we dat er wél onwettig uitoefenen van de geneeskunde is, wanneer een 'radiesthesist' (27) geregeld de diagnose van zieken opstelt en een behandeling aanduidt die ze moeten volgen om te genezen (28). Het opstellen van een diagnose door middel van een pendel of wichelroede, ook buiten alle lichamelijk onderzoek om, en een daaropvolgend voorschrijven van geneesmiddelen, kan eveneens een inbreuk op de wet zijn (29).

13. Enkele oudere vonnissen klinken echter enigszins anders. Zo zou degene die verklaart een psychische of bovennatuurlijke gave te bezitten om zieken te genezen, niet de geneeskunde uitoefenen, wanneer hij zich beperkt tot het gebruik van de handen bij het wrijven van het zieke lichaamsdeel van de personen die hij bezoekt, zonder geneesmiddelen te geven of voor te schrijven (30). En enkel het gebruik van de handen die men op een zieke plek legt, terwijl men

(24) *Pasin.*, 1892, blz. 231.

(25) GROSEMANS, *o.c.*, blz. 167.

(26) TROUSSE, *o.c.*, blz. 574.

(27) GROSEMANS, *o.c.*, blz. 170: 'Radiesthesie gaat uit van de idee dat het menselijk lichaam en al zijn organen, naargelang ze gezond of ziek zijn, eigen stralingen uitzenden, zoals om het even welke substantie, waarvoor bepaalde personen bijzonder gevoelig zouden zijn. Deze personen, al dan niet met behulp van een pendel of wichelroede zouden niet enkel plaats, aard en oorzaak van kwalen, maar ook de nodige behandeling kunnen aanduiden.'

(28) Liège, 6e k, 1 juni 1956, *Pas.* 1957, II, 197.

(29) Cass., 2e k, 13 mei 1957, geciteerd in HUYBRECHTS, 'Lois spéciales 'art de guérir', *R.D.P.* 1953-54, blz. 152.

(30) Dendermonde, 30 sept. 1859, *B.J.* 1859, blz. 1456.

geesten oproept, bleek geen daad van geneeskunde te zijn. Indien echter deze handelingen een hypnotische slaap verwekten, vallen ze onder toepassing van de wet van 30 mei 1892 op de hypnose (31). Hier hebben de rechters toch wel een loopje genomen met de strekking van de wet, nl. adequate medische hulp niet te laat te doen komen. Misschien vreesden ze represailles van de geheime krachten...

Om de religieuze daad van de handoplegging geen daad van geneeskunde te laten zijn, mag degene die ze stelt, niet beweren een persoonlijke macht te bezitten, noch zijn tussenkomst in de plaats willen stellen van de medische behandeling (32). Hieruit kan men afleiden dat het verbod, uitgaande van een religieuze sekte, om medische hulp te verstrekken aan bepaalde van haar aanhangers, tegen de wet op de uitoefening van de geneeskunde indruist.

Het karakteristieke van de 'genezers met bijzondere krachten' (waarbij we dus de geestelijke uitsluiten, die de handen oplegt zoals hiervoor beschreven) is, dat men ze 'parawetenschappelijk' moet opnemen. De rechtspraak weigert echter terecht 'geneeskunde' te beperken tot die methodes, welke door de geneeskunde als wetenschappelijk worden aangezien. Procédés die kwakzalverspraktijken werden genoemd, zijn soms met resultaat door geneesheren gebruikt geworden. De geneeskunde mag immers geen enkel middel, wat het nu ook moge wezen, terzijde laten als het een mens uit zijn lijden kan verlossen en weer gezond maken (33).

14. Naast de occulte, paranormale, veelal dubieuze praktijken, bieden allerlei andere technieken, waarvoor het moeilijk is te zeggen in hoever ze het medische domein betreden, de rechtbanken heel wat problemen. Vernoemen we maar de psychotherapie, psychoanalyse, dieetvoorschriften, acupunctuur, chiropraxie, hatha-yoga, massage, schoonheidsverzorging, het kappersbedrijf. Talrijk zijn degenen die zich hiermee inlaten, zonder wellicht de grenzen te kennen binnen dewelke zij mogen handelen zonder de wet te schenden. In de huidige toestand van onze wetgeving is het ook voor een jurist soms onmogelijk op een precieze manier te zeggen wat die mensen toegelaten en wat hun verboden is, om de apparaten aan te duiden die ze mogen gebruiken, en de methodes waarop ze een beroep mogen doen. Ook K.B. nr. 78 van 10 nov. 1967 heeft hier blijkbaar nog geen voldoende opheldering gebracht (34). Moet men werkelijk eerst de dokter raadplegen alvorens een haargroeimiddel-tje bij de kapper te kopen? Haaruitval zou eens een symptoom kunnen zijn van een of andere huidziekte en als deskundig ingrijpen te laat komt heeft de wet gefaald... Het begrip 'geneeskunde' omschrijven is echt niet zo eenvoudig.

(31) Répertoire générale de la jp belge, 1814-40, a-b, art de guérir, 200.

(32) TROUSSE, *o.c.*, blz. 575.

(33) *ibid.*

(34) RIJCKMANS - MEERT - VAN DE PUT, *o.c.*, blz. 17.

15. De chiropraxie - één van die omstreden praktijken - zou een paramedische wetenschap zijn, die echter aan de Belgische universiteiten niet wordt gedoceed, en waarvan de uitoefening door een niet-geneesheer niet vatbaar is voor strafsancties. (35). Dit standpunt kan moeilijk worden bijgetreden aangezien de aard van het procédé niet relevant is bij het kwalificeren van een handeling als 'daad van geneeskunde'. In één vonnis ging het echter om een chiropractor met een diploma van een Amerikaanse universiteit (36). De chiropraxie is een soort massage van de wervelkolom, en als die het doel heeft zieken te genezen, valt ze onder de geneeskunde (37). De meningen over die praktijk waren lang niet eensluidend. De jongste tijd is de evolutie wel gegaan naar het erkennen van de chiropractor die gediplomeerd is, naast de kinesitherapeut en andere paramedici. Toch blijft het geregeld masseren, na onderzoek door de masseur en zonder de aanwijzingen van een geneesheer, onwettig uitoefenen van de geneeskunde (38). Gelet op het doel van de wet, is de bewering niet ten volle overtuigend, dat massage, uitgevoerd op een persoon die zelf onder zijn verantwoordelijkheid de plek aanduidt die dient gemasseerd te worden, geen onwettige uitoefening van de geneeskunde is (39). De masseur zou zich niet mogen wagen aan een behandeling volgens de beoordeling van de patiënt, die toch minstens volgens een impliciete diagnose aanwijzingen geeft, en die misschien tegen zichzelf beschermd moet worden als hij geen dokter is...

§ 2. Vereiste diploma.

16. De tweede voorwaarde om van het misdrijf 'onwettige uitoefening van de geneeskunde' te kunnen spreken is het niet bezitten door de handelende persoon van het vereiste medische diploma. Er wordt hier niet verder op ingegaan omdat wellicht een geheel nieuwe studie moet aangevat worden van dit probleem naar aanleiding van b.v. de recent gerezen moeilijkheden tussen geneesheren en verplegend personeel. In deze beschouwingen ging het echter vooral om de vraag, welke procédés nu zoal binnen de toepassing van de wet konden vallen.

§ 3. De gewoonte

Sommige auteurs vinden dat, ofschoon de voorwaarde van een geregelde praktijk gewoonlijk gerechtvaardigd is, ze dit niet blijft waar het eenmalige daden van geneeskunde betreft die zware risi-

(35) Ch. cons. Arlon, 19 mei 1967, *Jp. Liège*, blz. 290.

(36) Gent, 4e k, 2 febr. 1965, *R.W.* 1964-65, kol. 1262.

(37) GROSEMANS, *o.c.*, blz. 159.

(38) Liège, 15 april 1892, *Par.* II, 303.

(39) Brux., 27 mei 1204. *P.P.*, 1906; 999.

co's inhouden voor de patiënt, zoals een ernstige chirurgische ingreep (40).

De rechtspraak zegt dat gewoonlijk drie feiten als een geregelde praktijk worden beschouwd, maar die kunnen bestaan in zorgen, aan dezelfde patiënt toegediend. De onwettige uitoefening van de geneeskunde is een gewoontemisdrijf, en om aanleiding te kunnen geven tot een straf is het niet enkel vereist dat de datum van één bepaalde daad wordt opgegeven, doch ook dat de data van andere feiten van dezelfde aard zouden worden vermeld (41).

BESLUIT

18. Volgens een auteur is de oorzaak van de gunst die de onwettige beoefenaars van de geneeskunde genieten, in de eerste plaats een coalitie van zieken en genezers tegen de dokters. De niet-genezen zieken zien de leemtes van de handboekengeneeskunde en zoeken een surrogaat. Toch kan niet worden betwist dat methodes, door de faculteiten misprezen, vaak heilzaam zijn en slagen waar de klassieke geneeskunde verstek laat gaan. De wetenschapsman aarzelt vaak, ondanks zijn reële kennis, handelt met omzichtigheid, hetgeen de leek kan doen denken aan besluiteloosheid en onmacht. Welnu, een menselijk wezen dat lijdt is vatbaar voor alle suggesties vooral wanneer daardoor formeel genezing wordt beloofd, en wat kan het dan deren niet alle garanties te hebben i.v.m. de wetenschappelijke waarde van de behandeling? (42)

Toch is het goede resultaat door sommige onwettige uitoefenaars behaald geen voldoende reden om opheffing te eisen van bepalingen die door het algemeen welzijn wordt geëist. Voor één genezer met bijzondere aanleg, zijn er massa's echte kwakzalvers (43). En als de genezer geen winsten nastreeft, geldt de spreuk, dat de weg naar de hel geplaveid is met goede bedoelingen.

Een wetgeving op de uitoefening van de geneeskunde is nodig. Men moet behendige lui zonder enige bekwaamheid niet de kans geven munt te slaan uit de benarde situatie van sommige zieken. Ook daar waar onbevoegden niet uit winstoogmerk handelen, moet de wet ingrijpen om de echte wetenschap die meest garanties biedt tot zijn recht te laten komen.

Problematisch is echter te bepalen tot hoever de wet moet gaan als men geconfronteerd wordt met eigenaardige, buitenwetenschappelijke of slecht gekende procédés. De onzekerheidsmarge die over al het menselijke hangt, is ook de geneeskunde niet vreemd en zal ook daar niet helemaal kunnen worden weggerukt.

(40) RIJCKMANS - MEERT - VAN DE PUT, *o.c.*, blz. 16.

(41) Cass. 2° k, 11 april 1938, *R.W.* 1937-38, kol. 245.

(42) GROSEMANS, *o.c.*, blz. 171.

(43) TROUSSE, *o.c.*, blz. 574.

Daarom zal het voor rechtbanken steeds moeilijk zijn te oordelen over feiten, behandelingen, krachten, die ergens wortelen in die marge van het menselijk bestaan, in de grensgebieden van het unieke en gevarieerde wezen dat mens heet...